

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Těžba rudných nerostů v Čechách

Číslo projektu	CZ.1.07/1.5.00/34.0950
Kódování materiálu	VY_32_INOVACE_dej2_uhl12
Označení materiálu	uhl12_rudy.pdf
Název školy	Gymnázium Kladno
Autor	PaedDr. Zuzana Vlčková
Anotace	Materiál seznamuje žáka s historií těžby rudných nerostů na území Čech a se základními zákony, kterými se těžba řídila.
Předmět	Dějepis
Tematická oblast	Těžba uhlí na Kladensku
Téma	Těžba rudných nerostů
Očekávané výstupy	Žák umí stručně popsat historii těžby rudných nerostů v českých nalezištích a umí vysvětlit význam některých zákonů vztahujících se k těžbě.
Klíčová slova	Ruda, zlato, stříbro, měď, cín, horní právo, horní regál
Druh učebního materiálu	Dokument pro samostatnou práci žáků
Ročník	6 - 9
Cílová skupina	Nižší stupeň osmiletého gymnázia, druhý stupeň základní školy
Ověřeno	02.06.2014, O3
Pokud není uvedeno jinak, uvedený materiál je z vlastních zdrojů autora	
Literatura:	
[1] KOLEKTIV AUTORŮ. <i>DOBÝVÁNÍ UHLÍ NA KLADENSKU: (historie kladensko-slánsko-rakovnické pánve)</i> . Ostrava: OKD, a.s., Ostrava, 2006.	
[2] MAKARIUS, Roman. <i>Z dějin královské, císařské a státní báňské správy</i> . Ostrava: Montanex, 2004.	

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Těžba rudných nerostů na území českého státu

České země vždy oplývaly nerostným bohatstvím, které jim v různých historických epochách zaručovalo výjimečné postavení mezi ostatními zeměmi v Evropě.

Byla to těžba zlata a stříbra ve středověku, která dokonce vynesla králi Přemyslu Otakarovi II. přídomek „král železný a zlatý“.

Byla to těžba černého a hnědého uhlí v 19. století, která umožnila rychlý rozvoj průmyslu a celé ekonomiky. Ve druhé polovině 19. století byly české země nejrychleji hospodářsky se rozvíjející částí Rakouska-Uherska.

V nejnovější době se rozvíjela těžba radioaktivních surovin, která také do značné míry ovlivňovala hospodářský i politický vývoj země.

V historii všichni panovníci podporovali těžební činnosti – zpočátku to byla zejména těžba stříbra, které znamenalo naplnění pokladen, později těžba železné rudy a uhlí, které umožňovaly rozvoj průmyslu.

Panovník měl právo přivlastňovat si některé nerosty, zejména zlato a stříbro. Mohl rozhodovat o tom, kdo může tyto nerosty dobývat a za jakých podmínek. Tato právní úprava se nazývá „horní regál“ a byla uplatňována již ve starověkém Řecku a Římě.

Regály jako „práva královská“ se týkala i dalších hospodářských činností, z nichž vyplýval panovníkovi zisk – např. regál mincovní, honební, výčepní, později třeba poštovní.

Později toto právo uplatňovali také římsko-němečtí císaři. Prvním českým panovníkem, který mohl využívat horní regál, byl kníže Vladislav, kterému bylo toto právo uděleno císařem Fridrichem Barbarossou roku 1158 spolu s královskou korunou. Panovník mohl vybírat důchod z těžby a také z ražby mincí.

Prvním českým městem, kde byla těžba organizována podle principu „horního regálu“, byla Jihlava ve 13. století. Termín „horní regál“ není sice přímo v dochovaných dokumentech doložen, ale horní správa (úřednický systém, který prostřednictvím zaměstnanců různých úrovní, vyměřoval a rozdělával důlní podíly, zaznamenával příjmy a urbury, prováděl prohlídky stavu dolů a dohlížel na jejich řádný provoz) již v té době existovala.

Urbura byl podíl panovníka na zisku z těžby v dolech, který se nevyplácel v penězích, ale v naturáliích – ve formě těžené rudy (nejčastěji stříbra nebo zlata).

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Důležitou součástí horní správy bylo horní soudnictví. Horní soud dbal na to, aby byly dodržovány ceny a správné množství potravin prodávaných horníkům, aby byl dodržován chod dolů, rozhodoval také ve sporech o důlní podíly.

Měštům, ve kterých byly těženy nerosty, uděloval král titul královského horního města. Městskou radu a konšely dosazoval v zastoupení krále nejvyšší mincmistr.

Nejstarším sepsaným souborem právních norem v hornictví je jihlavské horní právo, na které navazovalo horní právo kutnohorské.

Těžba nerostů byla zajímavou hospodářskou aktivitou nejen pro panovníka, ale také pro města a pro šlechtu.

Těžba v Jihlavě skončila již ve druhé polovině 14. století, české středověké hornictví však našlo své pokračování v ohromných nalezištích stříbra v Kutné Hoře a jejích okolí.

Král Václav II. v roce 1300 vyhlásil především pro těžbu v Kutné Hoře „*ius regale montanorum*“ – knihu královského horního práva, které v podstatě platilo až do 19. století, kdy docházelo ke značným změnám díky počátkům dolování uhlí.

Tato kniha je souborem pravidel, kterými se museli řídit horní úředníci v dohledu na tím, aby doly přinášely co největší užitek panovníkovi.

Díky tomuto souboru pravidel víme, jak byla práce v dolech organizována, jaké profese spolupracovaly při těžbě a řadu drobných zajímavostí.

V roce 1300 byla veškerá ražba mincí mincovní reformou Václavy II. přenesena do Kutné Hory a vyvinul se úřad nejvyššího mincmistra, který dohlížel na dodržování mincovního regálu a na ražbu mincí.

Obdobím největší slávy Kutnohorských dolů byla druhá polovina 14. století, kdy se těžila povrchová naleziště bohatá na stříbro, která byla poměrně snadno přístupná. Již koncem 14. století však bylo třeba začít těžit z větších hloubek a nová naleziště byla chudší. Koncem 16. století ztrácejí kutnohorské doly svůj význam a otevírají se nové doly v jiných místech Čech.

Hrabě Šlik založil již na počátku 16. století město Jáchymov a v jeho okolí bylo otevřeno mnoho stříbrných dolů. Šlikové razili i mince (jáchymovský tolar), čímž se později dostali do sporu s císařem (Ferdinandem I.), který další ražbu v roce 1528 zakázal.

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

V Jáchymově byl také zřízen horní úřad, který dohlížel na jáchymovské doly, ale i na další doly v Krušných horách, dohlížel na dodržování správného provozu, vedl zápisy o nákladech na práci, o množství vytěžené rudy. Vypracovával také soupisy těžařů a jejich kuksů (kuks – nebo kux – byl podíl na jmění těžařské společnosti, později se z něho vyvinuly akcie).

V čele horního úřadu stál perkmistr (hormistr – z německého der Bergmeister).

V Jáchymově působil v letech 1527 – 1531 vzdělaný lékař, přírodovědec a metalurg Georgius Agricola. Je autorem řady stěžejních knih o hornické a hutnické problematice, např. *De natura fossilium* (O povaze nerostů - 1546) a *De re metallica libri XII* (Dvanáct knih o hornictví a hutnictví - 1556).

V Krušných horách se kromě stříbra těžily také rudy obsahující měď, cín, olovo a železo, posléze i nerosty s obsahem kobaltu, niklu a wolframu. Ve 20. století se v Jáchymově těžil také uran.

Kromě Jáchymova patřila k významným nalezištím následující místa: Cínovec, Měděnec, Krupka, Boží Dar, Horní Blatná, Hřebečná, Horní Slavkov.

S nástupem Habsburků na český trůn v roce 1526 dochází k výrazné centralizaci ve všech oblastech správy země, což se projevilo i v organizaci hornictví.

Panovník zřídil českou komoru (radu komory královské) jako úřad podléhající pouze jeho pravomoci, který měl omezit snahy stavů konkurovat panovníkovi, zejména v hospodářských aktivitách.

Panovník prostřednictvím české komory uplatňoval svůj nárok na horní i mincovní regál.

V 16. století bylo těženo stříbro i na dalších místech na našem území (v okolí Rudolfova u Českých Budějovic, v prostoru obcí Ratibořské Hory a Stará Vožice, nedaleko Českého Krumlova a v prostoru mezi Velharticemi - Horami Matky Boží a Stříbrnými Horami (dnes Nalžovskými Horami)).

Ve středních Čechách byla na počátku 20. let 16. století zahájena intenzivní důlní činnost ve stříbrných dolech v prostoru Březových Hor a v Bohutíně u Příbrami.

Z takzvaných neušlechtilých kovů později vzrostl význam železa. Protože železo patří mezi neušlechtilé kovy, nevztahoval se na těžbu „horní regál“. Ložiska patřila majitelům pozemků, a v důsledku toho se zachovalo poměrně málo dokumentace z těchto nalezišť.

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Hlavními oblastmi těžby železných rud byly ve středních Čechách (okolí Berouna, Křivoklátsko, Hořovicko, Rokycansko, Příbramsko), ve východních Čechách, na českomoravské vrchovině (Žďár nad Sázavou), v západních Čechách (Poběžovicko, Tachovsko, Chebsko), v Krušných horách (Přísečnice, Bludná), v Jizerských horách a Krkonoších (Raspenava, Herlíkovice, Poniklá), v Orlických horách, v Jeseníkách, na Drahanské vysočině a v Moravském krasu.

Úkoly:

- 1) Jaký byl význam těžby rudných nerostů ve středověku?
- 2) Vysvětli pojem horní regál.
- 3) Jakou funkci plnil horná úřad?
- 4) Kdo byl Georgius Agricola?